

▲ Pohled do expozice *Mondes tsiganes, La fabrique des images, Une histoire photographique, 1860–1980*, květen 2018.
Foto MRK – Adam Holubovský

Výstava *Mondes tsiganes, La fabrique des images, Une histoire photographique, 1860–1980*

Mondes tsiganes, La fabrique des images, Une histoire photographique, 1860–1980 byla fotografická výstava pařížského Musée National d'Histoire de l'Immigration (Národní muzeum historie imigrace), která se konala ve dnech 13. 3.–26. 8. 2018. Současně s výstavou vyšla stejnojmenná fotografická publikace.¹

Kurátory výstavy byl Ilsen About, historik z *École des Hautes Études en Sciences Sociales* (EHESS), Mathieu Pernot, absolvent fotografické školy *National School of Photography* v Arles, a Adèle Sutre, absolventka doktorského oboru geografie na EHESS.

Výstava prezentovala výběr velkého množství fotografií Romů z celého světa, převážně pak z Francie. Stěžejní myšlenkou projektu bylo představení toho, jakou roli sehrálo médium fotografie s ohledem na romské etnikum v historii fotografie, a to v letech 1860–1980.

V minulosti Romové vždy přitahovali umělce, reportéry, fotografy, kteří reprodukovali nespočet obrazů, na jejichž základě se snažili zachytit identitu tohoto „kočujícího národa“. Místo toho však vznikaly ve velké míře snímky, které spíše pouze podporovaly předsudky, jež byly a stále jsou s romskou populací spojené. Fotografování Romů tedy nebylo nic výjimečného, ale zachytit rozmanitost romské kultury jako takové již nebylo samozřejmostí.

Ve Francii produkoval státní aparát velké množství fotografií s cílem evidovat a kontrolovat tuto skupinu obyvatelstva. Fotografie

byla ve svém počátku využívána především jako záznamové médium, které sloužilo pro účely evidence a kontroly Romů. Už tato skutečnost reálně svědčí o bolestivém efektu perzekuce, která navíc zintenzivněla během světových válek.

Postupem času však začaly vznikat také fotografie, které autentičtěji reflektovaly život Romů jako takový. Vzdálenější zažitým klíšé a stereotypům získávaly fotografie intimnější charakter. Fotografové postupně přicházeli s novými formami zobrazení. Výstava se snažila odhalit složitost a rozmanitost různých pohledů na fotografování Romů v historii fotografie a demonstrovat, jakým způsobem přispěl vizuální obraz k vytvoření určité představy o Romech a jak se tato představa vyvíjela v průběhu více než jednoho století.

Souběžně s výstavou *Mondes tsiganes* byla prezentována i výstava Mathieu Pernota, jednoho z kurátorů celého projektu, s názvem *Les Gorgan* – jedná se o příjmení romské rodiny z francouzského města Arles, kterou Pernot začal v 90. letech fotografovat a pokračoval v tom po dobu dvaceti let. Vytvořil tak velice citlivý časosběrný dokument, ve kterém je zachycen život rodiny v celé své šíři, přičemž byly použity i snímky z rodinných alb. V souvislosti s výstavou vyšla také fotografická publikace *Les Gorgan, 1995–2015*.²

Výstava *Mondes tsiganes* byla rozdělena do tří velkých sálů, které byly dále členěny na menší části. Obsahově tvořilo expozici 8 hlavních témat, která na sebe navazovala ví-

POZNÁMKY

¹ ABOUT, Ilsen, PERNOT, Mathieu, SUTRE, Adèle. *Mondes tsiganes: Une histoire photographique 1860–1980*. Paris: Musée National d'Histoire de l'Immigration, 2018.

² PERNOT, Mathieu. *Les Gorgan*. Paris: Éditions Xavier Barral, 2017.

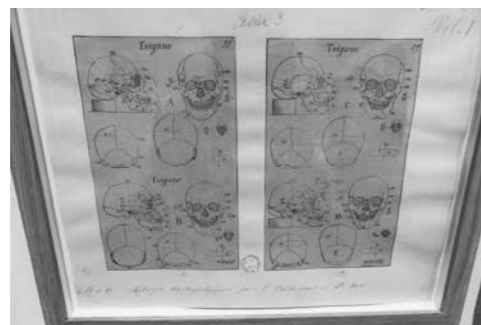

▲ Příklad fotografie zepředu a z profilu s viditelnou retuší, Dobruška – Rumunsko, cca 1899–1910. Foto Eugène Pittard, Musée d'ethnographie de Genève

ceměně chronologicky. Každé období/téma prezentované ve výstavě bylo uvedeno stručným textovým výkladem.

Po úvodním panelu přibližujícím historii fotografie následovala část věnovaná antropologii. Zde byly prezentovány nejstarší fotografie datované počátkem roku 1860. Tato část výstavy nás informovala o tom, že v průběhu 19. stol. začala být ve Francii potřeba systematicky zaznamenávat různé skupiny obyvatel a i pomocí fotografií je rozřazovat do antropologických typů. Dobovou odbornou veřejností byli Romové definováni jako rasa, která je na první pohled kriminální a fotografie se stala hlavním měřítkem této antropologické definice. Zajímavé jsou v tomto ohledu fotografie lidí v krajině, na kterých je pozadí kolem hlav viditelně vyretušované do bílé barvy. To pravděpodobně sloužilo k přesnému ohraničení výšky a zvýraznění hlavy a jejich rysů při pořizování snímků zepředu a z profilu.

V další části se bylo možné dozvědět informace o zavedení sepisování a policejního dohledu nad Romy na konci 19. stol. Ti byli běžně předsudečně považováni za hrozbu společnosti. 6. července 1912 vstoupil v platnost zákon, který romskou populaci rozdělil do tří administrativních kategorií, jednou z nich byli kočující Romové. Ti u sebe

► Émile Duhouset, studie romských lebek, kolem roku 1870. Muséum national d'Histoire naturelle, Paris

museli nosit antropometrickou knížku (legitimaci), jejíž součástí byl popis každé osoby, včetně dětí. Součástí legitimací byly také fotografie, které začaly být pořizovány policejními důstojníky od roku 1907. Ve výstavě byla prezentována celá stěna fotografií z tohoto „fotografického soupisu“. Stejně tak ukázky legitimací s fotografiemi, otisky prstů, razítka a nejrůznější výzdobou uvnitř stránek legitimací jejich tehdejších vlastníků.

V následující části výstavy kurátoři pracovali s faktem, že romská tematika společnost fascinovala už od dob barokních malířů a že klasické motivy nespoutaných kočovníků v otrhaném oblečení, vášnivých žen, drsných mužů s tvářemi ošlehanými větrem se staly symboly, ve kterých majorita spatřovala pravdu o povaze Romů. To mělo být také důvodem, proč fotografové tak často produkovali stereotypní snímky přímo ve svých ateliérech – jednoduše reagovali na poptávku. Souviselo to také s rozvojem tisku, koláže a dalších technik. O tyto snímky byl zájem, objevovaly se po boku často předsudečných a stereotypizujících článků v časopisech, novinách apod., které byly na výstavě také prezentovány. Zároveň zde ale návštěvník mohl spatřit snímky avantgardních a humanistických fotografů, kteří od 30. let vytvářeli obrazy nejen svým obsahem, ale i technickou kvalitou daleko vzdálené výše popsaných svým způsobem bulvárních trendů.

Nebylo by možné, aby ve výstavě chybělo téma období během světových válek. Během první světové války došlo ve Francii k zázkazu pohybu všech kočovně žijících osob. Romové podléhající mobilizaci se připojili k armádě a bojovali v přední linii po boku ostatních branců. Francouzské úřady pozatýkaly některé skupiny rakousko-uherských

◀ Pohled do výstavy *Mondes tsiganes, La fabrique des images, Une histoire photographique, 1860–1980*, květen 2018. Foto MRK – Adam Holubovský

a alsasko-lotrinských Romů, které zadržovaly v táborech. Po válce se kočovní i usedlí Romové vrátili zpět ke svým obvyklým činnostem i přes nová omezení a kontroly podobné těm z roku 1912. Navzdory tomu, že fotografická dokumentace těchto událostí není příliš rozsáhlá, objevily se ve výstavě zajímavé fotografie i z tohoto období.

◀◀ Ukázka tištěných dobových periodik s romskou tematikou ve výstavě *Mondes tsiganes, La fabrique des images, Une histoire photographique, 1860–1980*, květen 2018. Foto MRK – Adam Holubovský

◀ Mobilizace Romů do 1. světové války, muž se svojí ženou a synem, 1. srpna 1916. Foto Paul Lancre, Archives départementales de l'Orne

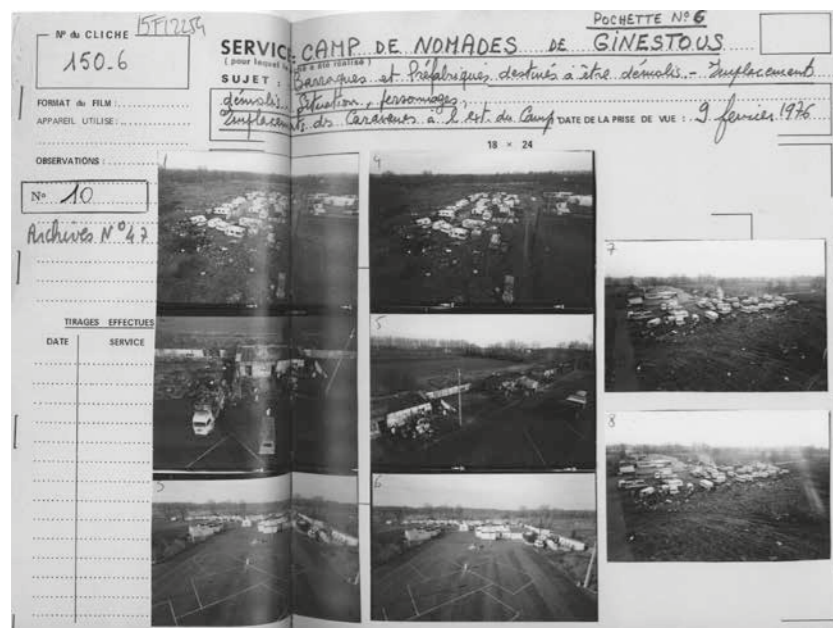
► *Vězni v internačním táboře Montreuil-Bellay, 3. srpna 1943. Foto Denise Doly, z kolekce Jacques Sigot/Sœurs franciscaines missionnaires de Marie*

Během let 1940 až 1946 bylo téměř 6500 kočovných Romů internováno v asi 30 francouzských táborech. Rodiny v nich podléhaly přísnému režimu pod dohledem francouzských četníků. Opět velmi málo fotografií dokumentuje tyto události a ukazují pouze zlomek utrpení francouzských Romů během II. světové války.

Jedna z posledních částí výstavy předsta-

▼ *Dokumentace karavanů kočujících Romů ze dne 9. února 1976. Foto neznámý autor, Archives municipales de Toulouse*

vovala život Romů v globálním kontextu. V expozici byla tato sekce instalována do velké kruhové místnosti, která tvořila panorama fotografií Romů z USA, Chile, Finska, Mexika, Brazílie, Československa (zde zastoupeného fotografiemi Evy Davidové) a dalších zemí.

Předposlední sál výstavy se věnoval situaci po roce 1945 a stále pokračující diskriminaci vůči Romům. Vlivem urbanizmu a postupnou přeměnou venkova docházelo k hlubokým změnám ve způsobu kočování. Dřevěné karavany takřka vymizely, klasická řemesla, jako bylo kotlářství nebo košíkářství, byla stále více vzácná. Stát podporoval vytváření jednoduchých parkovacích zón, staré romské osady byly přesunuty do chudinských čtvrtí na periferiích měst. Na snímcích bylo možné zhlédnout tento měnící se svět tradičního způsobu života, který fotografové také zaznamenávali.

Výstavu uzavírala kapitola nazvaná Portréty. Ta se od ostatních částí výstavy lišila. Neprezentovalo se zde určité období různými fotografiemi, ale přímo jednotlivé osobnosti a jejich fotografický zájem a přístup k fotografování Romů. Byly zde k vidění fotografie od **Émile Savitry**, francouzského fotografa a malíře, který dokumentoval život slavného muzikanta Django Reinhardta. **Jana Yoorse**, fotografa, filmaře, sochaře, jenž žil ve 30. letech s romskou rodinou na okraji Antverp. V 50. letech dokumentoval Romy v New Yorku a nadále se vracel ke svým romským přátelům do Belgie. Dále např. **Jacquese Leonarda**, profesionálního fotografa, po otci Roma. Leonard se zamiloval do romské dívky z Barcelony, kde se trvale usídlil. Dlouhé roky dokumentoval všední život ve čtvrti Montjuïc se všemi jeho aspekty – ulice, svatby, oslavy, pohřby. Známy pod přezdívkou Payo Chac tak vytvořil velmi au-

tentické snímky Romů z Barcelony a zachytil život v jeho ryzosti a absolutní normálnosti. Za zmínku stojí také fotografie spisovatele, novináře, učitele, filmaře a v neposlední řadě fotografa **Matéo Maximoffa**. Maximoff se narodil ve Španělsku, jeho otcem byl ruský Rom, matka byla francouzská Romka. V 50. letech získal svůj první fotoaparát, se kterým pokračoval v dokumentování své vlastní rodiny, jejíž archiv fotografií opatroval. Navzdory tomu, že dokumentoval svoji rodinu a přátele, vykazují jeho snímky značné etnografické a dokumentární kvality. Jako jeden z mála fotografoval svět Romů jako jeden z nich, z pohledu člena komunity samotné. Dalo by se říci, že ve stejné době tvořil podobným způsobem v bývalém Československu také Andrej Pešta.³ Maximoff se znal s fotografy, jako byl Robert Doisneau, Willy Ronis nebo Josef Koudelka. Snímky, které od nich získal, řadil mezi své rodinné fotografie a fotografie ze setkávání s Romy po celém světě.

Mimo tyto samostatné série jednotlivých autorů se v rámci celé výstavy objevily také snímky známých fotografů, jako jsou Eugen Atget, André Kertész, Jacques Henri Lartigue nebo August Sander.

Realizaci výstavy provázela důkladná rešerše napříč muzei, archivy a soukromými sbírkami v různých zemích. Za všechny můžeme zmínit např. *Manchester City Library* v Manchesteru, USA, *Muséum national d'Histoire naturelle* v Paříži, *Société française de photographie* v Paříži, *Musée d'ethnographie de Genève* v Ženevě nebo *University of Liverpool – Gypsy Lore Society Collections* v Liverpoolu.

Stejnomená kniha *Mondes tsiganes, Une histoire photographique, 1860–1980* tematicky vychází z výstavy. Fotografií je v ní podstatně méně a jde spíše o ilustrační výběry (v porovnání s výstavou, kde bylo k vi-

dění více než 800 snímků), zato však nabízí rozšíření v podobě esejí kurátorů a dalších 9 odborníků na dané téma. Bohužel je v současnosti dostupná pouze ve francouzském vydání. Doufejme, že se v blízké budoucnosti dočkáme překladu do anglického jazyka, a tato kniha komplexně prezentující zobrazení Romů v dějinách fotografie se tak dostane do rukou širšímu obecenstvu.

Adam Holubovský

³Viz HORVÁTHOVÁ, Jana, HOLUBOVSKÝ, Adam, POSPĚCH, Tomáš, SLÁČKA, Dušan, ZÁVODSKÁ, Milada, HABROVCOVÁ, Jana, 2017. *Andrej Pešta: O Fotki*. Brno: Muzeum romské kultury.

▼ *Rodina a přátelé Maximoffa, fotografie z let 1900–1970 adjustované na kartonových deskách. Foto Matéo Maximoff a další fotografové, ze sbírky Nouky Maximoff*

